

*До спеціалізованої вченої ради
Д 26.732.01 Державного науково-дослідного
інституту Міністерства внутрішніх справ
України*

01011, м. Київ, пров. Євгена Гуцала, 4а

В І Д Г У К

офіційного опонента – канд. юрид. наук, професора В. І. Тютюгіна на дисертацію Родіонової Таїси Василівни «Місце вчинення злочину за кримінальним правом України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 – Право)

Актуальність теми дослідження. Інтенсивні зміни у кримінальному законодавстві, які є результатом ретельної, часом навіть надмірної, уваги законодавця до тексту КК України, як і намагання досягти загально соціальних цілей шляхом постійного перекроювання тексту закону, ставлять перед сучасною наукою кримінального права нові виклики. Водночас, у доктрині кримінального права залишається ще ціла низка традиційних питань, які з різноманітних причин до сих пір не тільки не знайшли свого наукового вирішення, а й навіть не були предметом ґрунтового наукового дослідження. Одним з таких питань є питання про місце вчинення злочину та його кримінально-правове значення. На превеликий жаль, більша увага в науці присвячена саме процесуальним або криміналістичним аспектам значення місця вчинення злочину, тоді як базисні, визначальні, матеріально-правові аспекти цієї ознаки залишаються в тіні. виправити цю несправедливість покликана дисертаційна робота Таїси Василівни Родіонової.

Проблеми кримінально-правового значення місця вчинення злочину стосуються цілої низки питань, важливих як в теоретичному, так й в практичному плані. Серед них, зокрема, питання про: встановлення місця вчинення злочину в цілях вирішення питання про чинність кримінального закону в просторі; можливості визнання території двох або більше держав

місцем вчинення злочину; розмежування місця вчинення злочину та місця закінчення злочину; значення місця вчинення злочину як обов'язкової та факультативної ознаки об'єктивної сторони злочину; підстави та обумовленість визнання місця вчинення злочину ознакою основного чи кваліфікованого складу; вплив місця вчинення злочину на наявність обставин, що виключають злочинність діяння; значення місця вчинення злочину для обрання судом виду і міри покарання тощо. У вітчизняній науці кримінального права ці питання або ще не піддавалися ретельному науковому аналізу, або взагалі сприймаються як «само собою зрозумілі». Проте непоодинокі помилки та діаметрально протилежні підходи в розумінні того, що в конкретному складі злочину становить місце, а що предмет його вчинення; де межа між місцем і обстановкою вчинення злочину; в яких випадках можливо поширити дію КК України на правовідносини щодо територіальної приналежності яких існують певні сумніви, тощо. Вирішення окреслених питань має як збагатити теоретичне вчення про склад злочину та дію кримінального закону в просторі, так і безпосередньо вплине на подальше вдосконалення законодавчої техніки і правозастосування.

Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що її автор досяг поставлених у дослідженні цілей, вирішив його завдання й виконав роботу на належному науково-методологічному рівні.

Актуальність теми дослідження полягає також і в тому, що дисертаційна робота Т. В. Родіонової є по суті першим у кримінально-правовій науці України комплексним монографічним дослідженням питань місця вчинення злочину, в якому автор розглянув низку важливих для теорії й практики й далеко не завжди однаково розв'язуваних у науці питань про поняття і значення місця вчинення злочину, його відмежування від суміжних категорії (не тільки ознак об'єктивної сторони злочину), й запропонував необхідні, на думку автора, зміни та доповнення до кримінального закону, які сприятимуть удосконаленню практики його застосування.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проведене Т. В. Родіоною дослідження та одержані у результаті висновки, сформульовані пропозиції та рекомендації видаються достатньо достовірними й обґрунтованими. Підставою для такого твердження виступає точне і повне використання дисертантом методів наукового дослідження. Робота характеризується комплексністю, широтою наукових проблем, які піддані розгляду та глибиною їх вивчення. Зокрема, автор приділив достатню увагу дослідженню історичного розвитку уявлень про місце вчинення злочину в науці кримінального права (с. 32-38); здійснив аналітичний розгляд існуючих у сучасній науці концептуальних підходів до визначення поняття місця вчинення злочину, систематизувавши при цьому наявні у теорії кримінального права визначення у шість груп (с. 38-62); сформулював і методологічно обґрунтував власну дефініцію місця вчинення злочину (с. 62-71); визначив критерії та сформулював правила відмежування цієї ознаки від суміжних (предмет злочину та обстановка вчинення злочину) (с. 71-85); розкрив кримінально-правове значення місця вчинення злочину у семи різних аспектах (с. 92-106) тощо. Окрему і досить значну частину дослідження становить ретельне дослідження використання місця вчинення злочину в статтях Особливої частини КК як основної чи кваліфікуючої ознаки складу злочину (с. 109-147). Це завдання було виконано дисертантом неперевірено та прискіпливо. Наявний аналіз є систематизованим, ґрунтовним та повною мірою базується на попередньо закладених теоретичних підвалинах та зроблених висновках. Як результат, на сторінках дисертаційного дослідження постає легкосприйнятний і зрозумілий, проведений крок за кроком аналіз усіх статей Особливої частини КК України, у яких, на думку дисертанта, місце вчинення злочину виступає як основна або кваліфікуюча ознака складу злочину.

Крізь всю роботу червоною ниткою проходить використаний Т. В. Родіоною просторово-часовий підхід, який заснований на постулаті про неможливість відокремлення місця від часу вчинення злочину. Слідуючи цьому

підходу, дисертант послідовно розглядає питання про місце вчинення так званих «дистанційних» (с. 147-157), «тривалих» (вважаю за більш доцільне використання усталеної категорії «триваючий» – опонент) (с. 157-172) та продовжуваних злочинів (с. 172-186). Додатковим аргументом на користь ґрунтовності дослідження виступає останній підрозділ дисертації, в якому автор підіймає складні питання нових викликів і проблем, пов'язаних з місцем вчинення злочину, які постають та поставатимуть перед Україною у зв'язку з суттєвою зміною суспільно-політичної ситуації (с. 186-201). При цьому, усвідомлюючи всю глибину і складність цих питань, неможливість їх вирішення швидкокоруч, дисертант лише називає їх, не пропонуючи невиважених та половинчастих рішень. Поза усяким сумнівом, це свідчить про значну наукову зрілість проведеної роботи та її автора.

У роботі містяться обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення тексту чинного КК України щодо місця вчинення злочину в частині урахування можливості того, що суспільно небезпечне діяння буде перерване на стадії готування чи замаху. Ці міркування автора відображені у запропонованих змінах до ст. 6 КК (с. 156-157, 209).

Автором вдало визначені об'єкт, предмет, методи, мета і завдання дослідження. Методологічною основою дослідження є застосування загальнонаукових та спеціальних методів пізнання (діалектичний, історичний, системний, порівняльно-правовий методи, методи логічного умовиводу). Характер суджень у дисертації та одержані висновки є логічними, не суперечать підґрунтям доктрини кримінального права, хоча й містять значну новизну, що свідчить про приріст наукового знання. З урахуванням вимог теорії наукових досліджень, методи й система їх використання та інтерпретації визначені дисертантом з урахуванням мети й завдань дослідження, що значною мірою забезпечило комплексний і високий науковий рівень рецензованої роботи. Вдала й науково обґрунтована структура дисертації, послідовний і логічний порядок подачі матеріалу, дозволили авторові охопити значний

комплекс питань теми, вибудувати досить переконливу систему аргументації його висновків і пропозицій.

Окремо слід відзначити значний масив теоретичних та нормативних джерел, використаних дисертантом (253). Безперечно, це використання робіт не лише з кримінального права, а й з теорії держави і права, кримінології, кримінально-виконавчого і кримінально-процесуального права та філософії дозволили автору комплексно підійти до вирішення фундаментального наукового завдання формування цілісного уявлення про місце вчинення злочину за кримінальним правом України.

Автор обережно ставиться до раніше сформульованих у теорії кримінального права висновків і рекомендацій. Якщо думка автора є відмінною від попередньо висловленої позиції інших вчених, то він дбайливо й послідовно наводить аргументи на користь власної позиції, не заперечуючи категорично раніше висловлені міркування. Це свідчить про вміння вести наукову дискусію на належному рівні та відсутність інтелектуальної агресії.

Висновки автора не є суцільно теоретичними за своїм характером, а базуються на дослідженні емпіричної джерельної бази, яка представлена 300 вироками у кримінальних провадженнях про злочини, ознакою складу яких є місце вчинення злочину, статистичними даними Державної судової адміністрації України. Висновки, пропозиції й рекомендації, висловлені на сторінках роботи, підкріплені необхідною науковою аргументацією, спираються на матеріали вивчених матеріалів судової практики.

Використання теоретичних джерел та судових рішень у тексті роботи здійснено гармонійно та з дотриманням правил наукової етики і доброчесності. Використаний підхід дозволив авторові дисертації підсилити свою аргументацію, показати слабкі сторони вітчизняного кримінального законодавства й практики його застосування й підтвердити доцільність ряду пропозицій з їхнього вдосконалення.

Таким чином, одержані наукові результати, висновки та пропозиції загалом не викликають сумніву. Їх достовірність і обґрунтованість визначається

достатнім обсягом та надійністю використаних автором наукових джерел, правильною методологією їх аналізу. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях кримінально-правової доктрини, положеннях суміжних правових дисциплін. Свої думки, висновки, пропозиції дисертант підтверджує належною науковою аргументацією, критичним аналізом чинного кримінального законодавства та практики його застосування, висловленими в юридичній літературі позиціями вчених з відповідного приводу.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова цінність роботи стає очевидною вже виходячи з того, що дисертація Т. В. Родіонової є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням питань місця вчинення злочину у кримінальному праві.

У рецензованій роботі автором висловлена ціла низка принципово нових, або значно удосконалених положень, які мають суттєве значення як для подальшого розвитку теорії кримінального права, законотворчої та правозастосовної практики. Винесені на захист положення, висновки й рекомендації, які відображають особистий внесок автора дисертації, є або цілком новими або містять у собі окремі елементи наукової новизни чи являють собою істотний розвиток раніше висловлених позицій.

Серед зроблених автором висновків та рекомендацій, на наш погляд, найбільш значущими є такі положення.

У першу чергу, слід зазначити, що автором проведено комплексний аналіз та систематизовані існуючі в науці кримінального права підходи до визначення місця вчинення злочину (с. 38-62); сформульовані правила відмежування місця від предмету злочину (с. 73-75); наведено додаткові аргументи на користь визнання місцем вчинення злочину тільки того місця, де вчинено передбачене законом суспільно небезпечне діяння, як у злочинах із формальним, так і з матеріальним складом (с. 26, 60-62). Автор послідовно визначає правову природу і кримінально-правове значення місця вчинення злочину, визначаючи його у *семи* самостійних аспектах: 1) просторово-

юрисдикційному, 2) кримінально-політичному, 3) функціонально-експлікативному, 4) диференційному, 5) пенально-індивідуалізаційному, а також оцінці впливу особливостей місця вчинення діяння на б) визнання правомірного характеру поведінки особи або на 7) визнання вчиненого злочином (с. 92-106). Такий підхід дозволив сформулювати більш повне і точне уявлення про напрямки впливу місця вчинення злочину на застосування кримінального закону, та безумовно, свідчить про суттєвий внесок до розвитку загального вчення про склад злочину і забезпечує приріст наукового знання щодо застосування кримінального закону в просторі.

Окремо слід відзначити ретельний аналіз місця вчинення злочину як основної чи кваліфікуючої ознаки складу злочину у статтях Особливої частини КК, який раніше залишався поза межами наукового осмислення. Автор не лише перерахував ті склади злочинів, для яких місце їх вчинення є обов'язковою ознакою (с. 109, 237-240), а й відмежував місце вчинення злочину від предмету злочину й обстановки його вчинення, обґрунтовано поклавши край науковим суперечностям та неточностям, що існували раніше (с. 111, 114, 116-119, 126-127, 130, 134, 144). Таким чином, поза усяким сумнівом, у заслугу автору слід поставити доробок у теорію кваліфікації злочинів.

Вирішуючи питання про значення місця вчинення злочину для його складу, автор переконливо доводить, що таке значення має подвійний характер: якщо місце вчинення злочину передбачене у диспозиції статті Особливої частини КК як обов'язкова ознака об'єктивної сторони певного складу злочину, то така ознака є необхідною для встановлення у процесі кримінально-правової кваліфікації; якщо ж закон прямо не називає місце вчинення злочину в диспозиції або таке місце не впливає з її змісту, то його встановлення може надати істотну допомогу в оцінці та встановленні інших ознак складу злочину, зокрема, предмета злочину, способу його вчинення, причинного зв'язку (с. 26, 96-98, 104, 108, 206).

Небезспірною, проте, безумовно новою та цікавою з точки зору наукового осмислення, є й пропозиція Т. В. Родіонової стосовно внесення змін

до ст. 6 КК України, в частині поширення територіального принципу (а отже і визнання вчиненими на території України) на такі злочини, які не були доведені до кінця, з причин, що не залежали від волі винного і в яких суб'єкт хоча й вчинив суспільно небезпечне діяння за межами території України, але наслідки такого діяння мали б настати на території України (с. 27, 157, 209). З одного боку, реалізація такої пропозиції дозволила б Україні поширити свою юрисдикцію на більш широке коло діянь, що зменшило би шанси осіб уникнути кримінальної відповідальності за вчинене. З іншого ж – слід більш детально оцінити можливості, які вже сьогодні існують виходячи з принципу громадянства, універсального та реального принципів.

Новими для теорії кримінального права є й положення та висновки підрозділів 2.2-2.4 дисертації, у яких вирішуються проблеми визначення місця вчинення дистанційних, триваючих та продовжуваних злочинів. Автор детально розглядає існуючі кримінально-правові теорії встановлення місця вчинення дистанційного злочину з матеріальним складом (с. 148-156) та робить відповідні рекомендації щодо удосконалення законодавства України з урахуванням іноземного досвіду (с. 157). Традиційно у доктрині кримінального права питання про триваючий та продовжуваний злочин розглядаються в трьох аспектах: а) визначення часу вчинення таких злочинів (для визначення кримінального закону, що підлягає застосуванню); б) визначення моменту закінчення таких злочинів (для правильного вирішення питання про стадію); в) вирішення питання про відмінність таких злочинів від окремих видів множинності злочинів (зокрема, від повторності). Автор переконливо доводить існування четвертого аспекту таких злочинів – місця їх вчинення, обґрунтовує важливість його встановлення для вирішення просторових колізій у кримінальному праві (с. 167-172, 174, 183-186).

Дисертація містить і цілий ряд інших теоретично обґрунтованих і важливих для науки й практики положень, висновків і рекомендацій, що стосуються місця вчинення злочину і здатні удосконалити як кримінальне

законодавство так і сприяти уніфікації практики його застосування (див. Висновки та додатки А-В).

Таким чином, є всі підстави підтвердити теоретичну й практичну значущість отриманих результатів і засвідчити, що в переважній більшості вони є новими або спрямованими на вдосконалення вже існуючих наукових висновків і пропозицій, а вироблені автором положення, безумовно, мають важливе значення для розвитку теорії кримінально-правової науки, а також для формування пропозицій, спрямованих на поліпшення правотворчої і правозастосовної діяльності.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях, а також апробація наукового дослідження.

Основні положення дисертаційного дослідження, його теоретичні й практичні висновки, пропозиції й рекомендації викладені у 17 наукових публікаціях, 7 з яких були опубліковані в наукових фахових виданнях з юридичних наук. Автореферат відповідає змісту дисертації й відображає основні її положення. Дисертація й автореферат оформлені відповідно до вимог, встановлених чинним законодавством України. Робота написана гарною, чіткою й доступною українською мовою, стиль викладу – науковий. Структура дисертації відповідає її меті й завданням.

Результати наукового дослідження Т. В. Родіонової були доведені до відома наукової громадськості не тільки в опублікованих автором наукових статтях, а й у доповідях і повідомленнях на 10 науково-практичних конференціях, тези яких опубліковані. Результати проведеного дослідження втілені у науково-дослідну діяльність, а також у навчальний процес, що підтверджується відповідними актами впровадження (с. 242-244).

У цілому дисертаційна робота виконана на належному науковому рівні, оскільки дисертантом по-новому вирішені окремі теоретичні та практичні питання теми дослідження.

Значення отриманих автором дисертації результатів для юридичної науки, правотворчої й правозастосовної практики. Дисертація

Т. В. Родіонової містить суттєві результати, які у своїй сукупності вирішують важливе наукове завдання, а також забезпечують вирішення цілого ряду теоретичних і практичних завдань, пов'язаних з визначенням поняття й значення місця вчинення злочину, його визначенням у різних за структурою об'єктивної сторони та моментом закінчення злочинах та відмежуванням від суміжних понять. Викладені в дисертації наукові положення заповнюють низку прогалин, що існують у науці кримінального права, є основою для здійснення подальших наукових досліджень у межах вчення про склад злочину та про чинність і дію кримінального закону. Вони також сприяють удосконаленню правозастосовної практики та юридичної освіти. Таким чином, найбільш важливі результати дисертаційного дослідження мають різнопланове значення і можуть бути використані: – у *науково-дослідній сфері* – як основа для подальших наукових розробок і досліджень проблем складу злочину, відмежування ознак об'єкту і об'єктивної сторони злочину, проблем взаємозв'язку між фундаментальними дисциплінами кримінального циклу (кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче право, криміналістика та криминологія); – у *правотворчості* – при вдосконаленні норм КК у частині формулювання об'єктивної сторони окремих складів злочинів та при удосконаленні положень щодо дії кримінального закону в просторі; – у *правозастосуванні* – у процесі вивчення та узагальнення судової практики Верховним Судом та при вирішенні спірних питань кваліфікації злочинів та розмежування суміжних складів; – у *навчальному процесі* – при викладанні курсу Загальної частини кримінального права, спецкурсів із проблем кваліфікації злочинів, а також під час підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.

Надаючи в цілому високу позитивну оцінку дисертаційній роботі Т. В. Родіонової, слід зазначити, що вона, як і будь-яке інше наукове дослідження, на нашу думку, не позбавлена деяких спірних і суперечливих моментів та неточностей, які, в жодному разі не знижуючи загальну схвальну оцінку виконаного дослідження та важливість досягнутих результатів, але повинні стати предметом обговорення під час захисту.

1. Надаючи визначення місця вчинення злочину, дисертант формулює його *загальне* поняття як *передбачену диспозицією кримінально-правової норми* ознаку об'єктивної сторони складу злочину, яка характеризує певну територію (у тому числі й рухому територію), де суб'єкт *під час перебування на ній* вчинив передбачену кримінальним законом дію або бездіяльність (с. 70, 107).

По-перше, видається, що в такому формулюванні наявна логічна суперечність. Обмеження *загального* поняття місця вчинення злочину лише випадками, коли воно передбачено диспозицією кримінально-правової норми, по-суті, дає підстави для висновку, що місце вчинення злочину має кримінально-правове значення лише у випадках, коли воно виступає як *обов'язкова* ознака об'єктивної сторони складу злочину. Водночас, сам дисертант неодноразово стверджує, що місце вчинення злочину не втрачає свого кримінально-правового значення і у випадках, коли воно виступає як *факультативна* ознака складу злочину, тобто не передбачене диспозицією кримінально-правової норми (с. 26, 96-98, 104, 108, 206 – для встановлення окремих ознак складу злочину: предмета злочину, способу його вчинення, причинного зв'язку між діянням і його суспільно небезпечними наслідками).

По-друге, запропоноване *загальне* визначення місця вчинення злочину обмежує його лише ознакою *об'єктивної сторони злочину*. Хоча в цілому така класифікація місця вчинення злочину в системі кримінального права і не викликає суттєвих заперечень, утім видається, що вона обмежує кримінально-правове значення цієї ознаки виключно встановленням ознак складу злочину, залишаючи поза межами питання про значення місця вчинення злочину для вирішення питання про можливість застосування закону України про кримінальну відповідальність взагалі (положень про дію кримінального закону в просторі).

По-третє, вказівка на *перебування суб'єкта на цій території*, як ознака місця вчинення злочину викликає певні сумніви. Можливо це ідеальна модель, до якої прагне дисертант. Проте в ч. 2 ст. 6 КК України вказується, що злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було *почато*,

продовжено, закінчено або припинено на території України. Кримінальні кодекси переважної більшості країн світу містять аналогічні або схожі приписи. При цьому, непоодинокими є й випадки, коли особа розпочинає готування до злочину в одній країні, продовжує в іншій, а закінчує взагалі у третій. Кожна з цих країн вважатиме злочин вчиненим на її території, незважаючи на те, що на момент вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єкт фактично міг перебувати лише в одній з них. Вже цей факт дозволяє піддати обґрунтованому сумніву правильність включення наведеної ознаки до визначення місця вчинення злочину.

Більше того, сучасний рівень технічного розвитку повною мірою дозволяє особі вчинити злочин у певному місці, фізично не перебуваючи у ньому. Сам же автор пропонує доповнити ст. 6 КК України новою частиною, у якій передбачити положення про те, що «злочин визнається вчиненим на території України і в тому разі, якщо суб'єкт незакінченого злочину вчинив за межами території України діяння, наслідки якого мали б настати на території України, проте не настали з причин, що не залежали від волі винного». Як же за таких умов можна визнати Україну місцем вчинення злочину, якщо в момент вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єкт *не перебував* на території України? Отже, у таких випадках постає питання про так звану *множинність місць вчинення злочину*, коли суб'єкт перебуває лише в одному з них?!?!.

2. Поза увагою автора залишилися питання про визначення місця вчинення злочину, що вчиняється у співучасті. Уявляється, що дисертант обходить цю проблему абсолютно безпідставно. З урахуванням просторово-часового підходу, використаного автором, видається цікавим, що ж саме слід визнавати місцем вчинення злочину, який вчиняється у співучасті? Місце, де виконавець безпосередньо виконав об'єктивну сторону злочину? А якщо таких виконавців було декілька, і кожен з них виконав частину дій, що становлять об'єктивну сторону в різних місцях? А якщо мало місце так зване опосередковане виконавство, то що слід визнавати місцем вчинення злочину у такому разі? Або можливо місце вчинення злочину стосовно співучасників слід

визначати окремо стосовно кожного з них і знов-таки, визнавати можливість *множинності місць вчинення* одного злочину? Всі ці питання не знайшли свого вирішення у тексті дисертації і тому під час захисту хотілось би почути думку автора з цього приводу.

3. Оцінюючи співвідношення місця та обставинки вчинення злочину, дисертант займає достатньо категоричну позицію, вказуючи що «...місце і час вчинення злочину постають компонентами обставинки. Якщо застосування лінгвістичного прийому тлумачення виявляє можливість одночасного формулювання до певної ознаки складу злочину двох питань – (де?) [місце] і (коли?) [час] – то це є свідченням наявності обставинки вчинення злочину» (с. 84). У подальшому автор стверджує, що «...Звернення до норм інших статей розділу VIII «Обставини, що виключають злочинність діяння» Загальної частини КК України дозволяє визнати, що поняття «обстановка», яке охоплює місце і час діяння, широко використовується законодавцем у текстах інших статей цього розділу (див. ст.ст. 37, 38, 39, 42 КК України)».

Видається, що такі твердження є абсолютно передчасними. Автор свідомо звужує обсяг поняття обставинки вчинення злочину, зводячи його до комбінації місця і часу. Натомість, насправді обстановка характеризує конкретні об'єктивно-предметні умови, в яких здійснюється поведінка, що піддається кримінально-правовій оцінці. Наприклад, визначаючи у ч. 3 ст. 36 КК перевищення меж необхідної оборони як заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає обстановці захисту, законодавець має на увазі не просто поєднання місця та часу заподіяння такої шкоди, а вимагає встановлення того, на чиєму боці була перевага (нападника, чи того, хто захищався), відповідність чи невідповідність знарядь захисту і нападу, обставини, що могли вплинути на реальне співвідношення сил (раптовість нападу, неготовність до його відбиття, кількість нападників і тих, хто захищався, їхні фізичні дані (вік, стать, стан здоров'я) та інші обставини. Коло цих ознак, вочевидь, є значно ширшим за просте поєднання того де саме, і у який час здійснювався захист від суспільно небезпечного посягання. Не слід

навіть й наголошувати, що аналогічним чином обстановка сприймається й при характеристиці складів злочинів, передбачених статтями 118 та 124 КК України.

Як додатковий аргумент на користь того, що обстановка не вичерпується лише поєднанням місця й часу вчинення злочину, слід послатися й на ст. 111 КК України. Перехід на бік ворогу утворює об'єктивну сторону державної зради у випадках, коли він вчинений в умовах воєнного стану або у період збройного конфлікту. Такий перехід може мати інтелектуальний характер, за якого далеко не обов'язково, щоб він мав місце саме на території, на якій було уведено воєнний стан. Теж саме впливає і з положень п. 11 ч. 2 ст. 67 КК.

4. Дисертант вважає, що «...оскільки у злочині з формальним складом наслідки нібито зливаються з діянням, то проблем з приводу визначення місця вчинення злочину немає» (с. 61, 150) – це місце вчинення діяння. Водночас, на наше переконання, у деяких ситуаціях вчинення злочинів із формальним складом визначення місця скоєння злочину має свої особливості. Наприклад, при погрозі вбивством (ст.129 КК) або завідомо неправдивому повідомленні про вчинення злочину (ст. 383 КК), якщо такі дії вчиняються у письмовій формі – шляхом відправлення листа із погрозою або неправдивим повідомленням – діяння розтягнуто і в часі, і в просторі, бо ці злочини будуть вважатися закінченими коли погроза була доведена до відома потерпілого (одержання листа), а неправдиві відомості надійшли до суду, прокурора, слідчого або органу досудового розслідування. Що ж слід визнавати місцем вчинення злочину у такому випадку: а) місце складання листа, б) місце його відправлення або в) місце його одержання та ознайомлення з ним? Якщо це перший або другий варіант, – то в цих випадках має місце лише замах на злочин, а якщо третій – то винний не перебуває у місці одержання листа. Таким чином, момент закінчення таких злочинів, ймовірно, впливає на вирішення питання про місце вчинення злочину, в якому особа не обов'язково повинна бути присутньою.

5. Окрім зазначених, виникає і ще низка більш дрібних питань та зауважень, які вимагають свого роз'яснення під час захисту дисертації:

– дисертант не обмежує тему свого дослідження вивченням місця вчинення злочину як виключно ознаки об'єктивної сторони злочину, проте, у дисертації не проглядається послідовний розгляд питання про місце вчинення злочину в контексті застосування територіального принципу, принципу громадянства та реального принципу дії кримінального закону в просторі. Автор робить спробу формулювання єдиного загального визначення місця вчинення злочину, не повною мірою звертаючи увагу на той факт, що оскільки місце вчинення злочину виступає у кримінальному праві не лише ознакою об'єктивної сторони, а й критерієм застосовності кримінального закону, формування такого визначення навряд чи є можливим. Оскільки цілі поширення юрисдикції КК України на певні суспільно небезпечні діяння у просторі є відмінними від цілей встановлення складу злочину, то й визначення місця вчинення злочину місцем вчинення передбаченого законом суспільно небезпечного діяння для досягнення одночасно обох цілей видається хибним;

– як впливає місце вчинення злочину на застосування кримінального закону різних держав та визначення держави, кримінальний закон якої підлягає застосуванню? Чи можна говорити про так званий закон місця (а не тільки часу) вчинення злочину?;

– у дисертації докладно аналізується місце вчинення злочину як обов'язкова чи факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину, але залишилося поза увагою питання про спосіб опису місця вчинення злочину в кримінальному законі (територія України, географічне поняття, місце, де проживає людина, місце, де відбуваються певні події, територія, на яку поширюється певний правовий режим тощо), на підставі аналізу якого теж можна було б сформулювати певні пропозиції, наприклад, в галузі правотворчої діяльності;

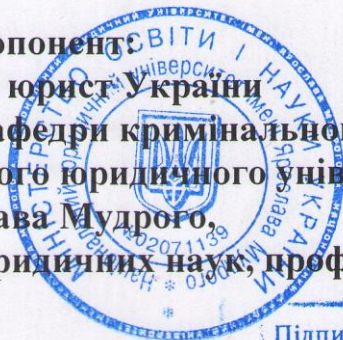
– не до кінця зрозумілою з тексту дисертації залишається відповідь на питання про те, які саме критерії були покладені законодавцем у застосування місця вчинення злочину як ознаки основного чи кваліфікованого складу злочину. Чи можливо виділити якійсь спільні риси/критерії тих злочинів, у яких

місце їх вчинення виступає обов'язковою чи кваліфікуючою ознакою об'єктивної сторони і на цій підставі сформулювати певні правила або пропозиції законотворцю щодо використання такої ознаки при формулюванні нових складів злочину?

Висловлені зауваження стосуються в основному дискусійних питань дослідження або окремих недостатньо чітко викладених положень і тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Робота Т. В. Родіонової має змістовний, цілісний і інноваційний характер. Положення дисертації вирізняються новизною як у постановці проблеми, так і в її підходах до їх вирішення, які обґрунтовуються автором при аналізі складних і важливих завдань науки кримінального права.

На основі викладеного вважаю, що дисертація «Місце вчинення злочину за кримінальним правом України» відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому отримані нові обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують конкретне завдання у сфері складу злочину, яке є важливим для науки кримінального права. За своєю актуальністю, ступенем наукової новизни, рівнем теоретичного й практичного значення робота повністю відповідає необхідним нормативним вимогам, що пред'являються до кандидатських дисертацій (постанова КМ України від 24 липня 2013 р.), а її автор – Родіонова Таїса Василівна – за результатами публічного захисту заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право (081 - Право).

Офіційний опонент
Заслужений юрист України
завідувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, професор

В.І. Тютюгін

Підпис *Мотогома ВІ*
 Засвідчую
 Нач.ВК *Родіонова Т.В.*
 « 18 » 05 2018 р.